

Øresundstold i TKUA Alm. Del 3. Man havde gerne til fordel for en gengivelse af disse undværet den overflødige og meget pladskrævende fortegnelse over de aftrykte aktstykker bag i bindene («Index chronologicus» med udgavernes regeſt, – der i forvejen findes over ſelve aktstykkerne). Så var sammenhængen i udgaven blevet så stor, ſom det ville være muligt, når udgiverselskabet uheldigvis ikke er anerkendt af den polske ſtat og vel ſagtens derfor ikke har kunnet medinddrage det materiale i ſelve Polen (koncepter til ſkrivelser og instrukser fra de polske konger etc.), ſom ville have været relevant for udgaven.

I øvrigt er der grund til at glæde ſig over ikke blot det gode udgiverarbejde, der er præſteret, men også over, at forſkningen med diſſe bind har fået et nyttigt redſkab i hænde til belyſning af en række økonomiſke, ſociale og iſær politiſke forhold i Balticum-regionen i århundreder, hvor dette område undergik så mange og betydningsfulde ændringer.

Leo Tandrup

Birte Andersen: Adelig opfoſtring. Adelsbørns opdragelſe i Danmark 1536–1660. (Institut for dansk Skolehistorie, Gad, 1971). 167 s.

I betragtning af den dominerende ſtilling, adelen havde i det danſke ſamfund i 1500- og 1600-årene, politiſk og ſocialt, i administrationen, i kulturlivet, er det af væſentlig betydning at få dens opdragelſe- og uddannelsesforhold belyſt. I bogen »Adelig opfoſtring« giver cand. mag. Birte Andersen en detaljeret redegørelſe for adelige børns opdragelſe i Danmark i tidsrummet 1536–1660, adelsvældens tid. Kildematerialet er

for en væſentlig del det ſtore antal trykte ligprædikener, der kendes fra dette tidsrum, og tidens pædagogiske litteratur, men i øvrigt er en omfattende lærdomſhistoriſk, perſonalhiſtoriſk og lokalhiſtoriſk litteratur udnyttet.

Førſt belyſes børneopdragelſens forſkellige former: opdragelſen i adelige hjem, hos forældre, ſlægtninge eller andre ſtandsfæller, i klostre, hos professorer og ved hoffet og ſkolegangen i forſkellige ſkoler, katedral- og latinskoſer, Herluſholm, Frederiksborg og Sorø, og hos private præceptorer. Opdragelſen i adelige hjem spillede en væſentlig rolle, og det påviſes bl. a., at de foretrukne plejeforældre fandtes i forældregenerationen, møſtre, farbrødre osv., ikke i bedſteforældregenerationen, ſom man har hævdet. Adelsdrengeſ ſkolegang i katedral- og latinskoſer betegner Birte Andersen ſom ret almindelig hele perioden igennem, idet hun dog har fundet flere eksempler på denne ſkolegang fra det 16. end fra det 17. århundrede. Af bilag 4, en liſte over adelsdrenge i katedral- og latinskoſerne, fremgår dog, at der er tale om en væſentlig forſkel på tiden før og efter 1600, og i virkeligheden kan forholdet ſes ſom yderligere et udtryk for den adelige iſolation, der også afspejles i fundatſen for Sorø Akademi 1623 og i adelens forhold til menighed og befolkning i øvrigt.

Efter gennemgangen af børneopdragelſens former følger en ſkiltring af indholdet i opdragelſen og underviſningen, dannelsesreglerne og de forſkellige fag for piger og drenge. Hermed belyſes også denne eliteklaſſes hele kultur- og livſſyn.

Deſværre omfatter bogen ikke en behandling af de ofte lange udenlandsrejſer, hvormed de 15–20-årige adelsdrenge i almindelighed afslutte-

de deres uddannelse. Der foreligger vel allerede flere afhandlinger om dette emne, men ingen tilfredsstillende samlet behandling. For en forståelse af adelens stilling er disse rejser af væsentlig betydning.

Bogen afsluttes med en række værdifulde bilag, med opregning af de forskellige adelspersoner under de forskellige opdragelsesformer og skoler og ved hoffet, og nogle tekster med redegørelser for og anvisninger for bestemte personers opdragelse og undervisning. I litteraturlisten har man en nyttig fortegnelse over de ca. 350 dels trykte, dels utrykte ligprædikener, der er gennemgået til brug for arbejdet.

Med denne bog om adelig opfostring kommer man ret nær ind på livet af 1500–1600årene, yderligere fremmet gennem illustrering med talrige adelige barneportrætter. Men adelen udgjorde trods alt kun en del af samfundet. Man kunne ønske, at Institut for dansk Skolehistorie ville bringe lignende behandlinger af tidens opdragelse og undervisning af borgerlige og gejstlige børn.

Ole Degn

Povl Eller: Kongelige portrætmalere i Danmark 1630–82. En undersøgelse af kilderne til Karel van Manders og Abraham Wuchters' virksomhed. (Selskabet til Udgivelse af Skrifter om danske Mindesmærker, Dansk historisk Fællesforening, 1971). 561 s.

Portrætter taler som kilder i særlig grad til senere tiders mennesker. Dette gælder ikke mindst de smukke, karakterfulde portrætter, renaissancekunsten skabte. Det er derfor et fængslende og betydningsfuldt emne,

museumsinspektør Povl Eller behandler i sin omfangsrige disputats.

I en længere indledning gøres der først kort rede for opgaven, en række portrætsamlinger gennemgås, og kunstmalerens stilling i datidens samfund skitseres.

I redegørelsen for opgaven opstilles to hovedmål: gennem så fyldig en viden som muligt om kunstens og kunstnernes vilkår at søge et fast grundlag for opfattelsen af begivenhedernes forløb; og ved forsøg på at fastslå, hvilke billeder de enkelte malere har malet, at lægge op til en bedømmelse af deres indsats (s. 19). Selve bedømmelsen betegnes som en i snævrere forstand kunsthistorisk opgave, som Eller ikke vil angribe, og bogen bliver da også her ved oplægget. Som baggrund for det følgende arbejde med bestemmelse af, hvilke billeder de enkelte malere har malet, præsenteres i denne forbindelse et vigtigt problem: de såkaldte tilskrivninger. Brugen af 1600årenes portrætter som kilder vanskeliggøres i høj grad af, at malerne for det meste arbejdede anonymt, således at signaturer er sjældenheder. I mange tilfælde kan sådanne anonyme billeder vel bestemmes ud fra bevarede inventarier og påskrifter fra en tid, da traditionen endnu var levende; men i utallige tilfælde har man været henvist til at bestemme billedernes kunstnere ud fra stilistiske, maletekniske, motivmæssige og andre hensyn. Vanskelighederne er her store, og Povl Eller anfører selv et eksempel på en portrættype af Frederik 3., der efter tur har været tilskrevet Karel van Mander, Abraham Wuchters, atter van Mander, atter Wuchters og værkstedsmedhjælperne (s. 20).

Gennemgangen af en række portrætsamlinger bringes som baggrund for en bedømmelse af, i hvilken grad